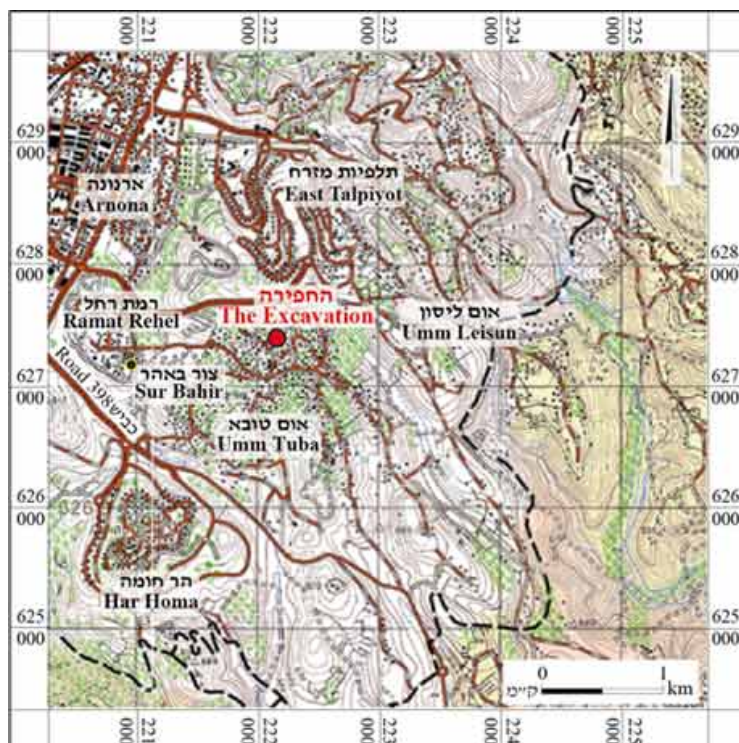

גיליון 131 לשנת 2019ירושלים, צור באהר

hadashot-esi.org.il/report_detail.aspx

בחודש מאי 2016 נערכה חפירת הצלה לאורך אמת המים התחתונה לירושלים במורד הצפוני של הגבעה שעליה שוכנת שכונת צור באהר בירושלים (הרשאה מס' A-7714; נ"צ 222048-101/627389-440; איור 1), לאחר ששרידי האמה התגלו בחתכי בדיקה שנערכו לקראת בניית בית פרטי. החפירה, מטעם רשות העתיקות ובמימון רג'אי ג'אבר, נוהלה על ידי י' ביליג, בסיוע נ' נחמה (מנהלה), א' האג'יאן ומ' קאהן (מדידות ושרטוט), א' פרץ (צילום שטח), ד' תנעמי (גלאי מתכות), ק' עמית (צילום ממצא), א' רזניצקי (מעבדת מתכות), ד"צ אריאל (נומיסמטיקה) וס' איטקיס (תכניות). ר' כהן ערך במקום פיקוח טרם החפירה ובעקבותיו חתכי בדיקה.

אמת המים התחתונה לירושלים נמשכה לאורך כ-21 ק"מ, מבריכות שלמה להר הבית, בשיפוע היורד מגובה של כ-765 מ' ועד לגובה כ-738 מ' מעפה". האמה נבנתה בימי הבית השני, כנראה בימי המלכים החשמונאים, ופעלה לסירוגין עד לפני כמאה שנה. לאורך האמה נערכו במשך השנים סקרים, בדיקות ומחקרים (מזר תשל"ג; תש"ן: 174–177; ביליג תשנ"ז; קלונר תשס"א: אתרים 72, 75, 97, 199). בחפירות שנערכו בקרבת מקום לאורך האמה (עדוי 2005; זילברבוד 2011א; זילברבוד 2011ב; סולימני 2012; בארי 2014; ביליג 2014; ביליג 2016; Nadelman 2000) התברר כי היא נבנתה באזור זה בקו גובה 741 מ' מעפה".

נפתחו שני ריבועי חפירה במדרון תלול, ונחשף קטע מאמת המים (כ-15 מ' אורך; איורים 2, 3), שבו זרמו המים ממזרח למערב. גובה מפלס האמה בשטח החפירה 741 מ' מעפה". האמה נבנתה בתוך תעלת יסוד שנחצבה בסלע קירטון פריך, והיא כוללת יסוד ומעליו תעלת זרימה מטויחת (L11; כ-0.4 מ'; specus); השתמרותה בריבועי החפירה גרועה. בתוך תעלת הזרימה התגלה צינור חרס שנעטף במעטפת בטון קשה (L10), שהונח בתקופה העות'מאנית (המאה הט"ז לסה"נ).

בריבוע המערבי נחשפה הדופן הדרומית של תעלת הזרימה של האמה, שנבנתה באבני גוויל קטנות וטווחה. בקצה המערבי של הריבוע השתמרה דופן זו למלוא גובהה (כ-1 מ'; איור 4), אך בהמשך האמה למזרח השתמרותה פחות ופחות טובה; בקצה המזרחי של הריבוע השתמרו מהדופן הדרומית של תעלת הזרימה רק שרידים דלים על הסלע. הדופן הצפונית של תעלת הזרימה לא השתמרה כלל, ונראה שהיא התמוטטה למדרון שמצפון לה; אפשר גם שאבני האמה נשדדו, אם כי הסבירות לכך נמוכה, שכן היו אלה אבני גוויל קטנות כמוהן יש בשפע. מתחת למקום שבו עמדה הדופן הצפונית של התעלה נחשפו קטעים מתעלת היסוד החצובה של האמה. בתוך תעלת הזרימה התגלה צינור החרס מהתקופה העות'מאנית, שהשתמר בשלמותו. הצינור נעטף במעטפת קשה, עשויה מבטון בצבע לבנבן, שמעורבים בו אבנים קטנות ושברי צינורות חרס. בראש צינור החרס לא התגלו חורים במרווחים קבועים, כפי שהתגלו בקטעים אחרים של האמה התחתונה.

הריבוע המזרחי. מן האמה נחשפו תעלת היסוד, שנחצבה בסלע קירטון, יסוד של אבני גוויל, שלוכדו בבטון שמעורבים בו גריסים רבים של חרסים, ומעליו שרידים של תעלת הזרימה המטויחת (740.82 מ' מעפה"; איור 5). בכל הריבוע וממזרח לו התגלו שרידים של צינור החרס מהתקופה העות'מאנית, שהונח בתעלת הזרימה; במערב הריבוע השתמר הצינור בתוך מעטפת הבטון, ואילו במזרח הריבוע השתמרו רק החלק התחתון של הצינור והמעטפת. בחפירה נמצאו שברים רבים של צינור החרס וכן חרסים אחדים מהתקופה הממלוכית. במעטפת הבטון של צינור החרס נמצא מסמר ברזל. במהלך חתכי הבדיקה נמצא בקרבת האמה מטבע פלס של אל-מנצור מחמד מן השנים 1361–1363 לסה"נ (ר"ע 158798).

בארי ר' 2014. ירושלים, ארנונה. **חדשות ארכיאולוגיות 126**.
ביליג י' תשנ"ז. **אמת המים התחתונה לירושלים**. עבודת מוסמך, אוניברסיטת בר-אילן. רמת-גן.

ביליג י' 2014. ירושלים, אמת המים התחתונה. **חדשות ארכיאולוגיות 126**.
ביליג י' 2016. ירושלים, הר חומה (צפון-מערב). **חדשות ארכיאולוגיות 128**.
זילברבוד א 2011. ירושלים, אמת המים התחתונה. **חדשות ארכיאולוגיות 123**.
זילברבוד א 2011. ירושלים, הר חומה. **חדשות ארכיאולוגיות 123**.
מזר ע' תשל"ג. אמות-המים הקדומות לירושלים. **קדמוניות ה: 120–124**.

מזר ע' תש"ן. סקר אמות המים לירושלים. בתוך ד' עמית, י' הירשפלד וי' פטריך, עורכים. **אמות המים הקדומות בארץ ישראל**. ירושלים. עמ' 169–195.

סולימני ג' 2012. ירושלים, קריית מוריה. **חדשות ארכיאולוגיות 124**.
עדוי ז' 2005. ירושלים, אמת המים התחתונה. **חדשות ארכיאולוגיות 117**.
קלונר ע' תשס"א. **סקר ירושלים, האזור הדרומי**. ירושלים.

Nadelman Y. 2000. Close-up of a 22 km Long Aqueduct: the Low-Level Aqueduct at Ramot Rahel in Jerusalem. In G.C.M. Jansen ed. *Cura Aquarum in Sicilia*. Leiden. Pp. 159–162.

1. מפת איתור.
2. תכנית וחתכים.
3. שטח החפירה, מבט למערב.
4. הריבוע המערבי, מבט לדרום-מערב.
5. הריבוע המזרחי, תעלת הזרימה לאחר פירוק צינור החרס והמעטפת שלו, מבט למערב.

